

ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/%20show/4651-17>_(дата звернення: 14.02.2024).

3. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 15.02.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-35>

ІНІЦІУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ЗАСІБ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Коваленко А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад факультету № 2
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Кримінальне процесуальне законодавство регламентує низку процесуальних інструментів, які можуть бути використані суб'єктами доказування для виконання поставлених перед ними завдань у кримінальному провадженні. Серед описаних інструментів важливе місце посідають процесуальні дії уповноважених осіб щодо ініціювання проведення судових експертиз. Указаний засіб доказування доступний різним учасникам кримінального провадження та може застосовуватися для досягнення різноманітних цілей у провадженні. Тому доцільно більш детально розглянути сутність та значення ініціювання проведення судової експертизи як засобу кримінального процесуального доказування.

Відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України та ст. 223, 242–243 КПК України, призначення судової експертизи, як слідча (розшукова) дія, є способом збирання та перевірки доказів. Під час досудового розслідування згаданий засіб доказування доступний стороні обвинувачення безпосередньо шляхом ухвалення та направлення суб'єктові експертної діяльності відповідної вмотивованої постанови.

Для сторони захисту та потерпілого ініціювання проведення судової експертизи є процесуальною дією, спрямованою на збирання доказів. Названі особи (а також, відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України, і представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження)

можуть ініціювати проведення судових експертиз безпосередньо шляхом укладення відповідного договору з суб'єктом судово-експертної діяльності та опосередковано шляхом звернення до сторони обвинувачення в порядку ст. 220 КПК України із клопотанням про призначення експертизи. Крім того, у випадках та порядку, визначених ст. 244 КПК України, сторона захисту може звертатися до слідчого судді із клопотанням про призначення судової експертизи.

Під час судового розгляду судові експертизи в порядку ст. 332 КПК України можуть призначатися судом як за клопотанням сторін провадження, так і за власною ініціативою.

Роль ініціювання проведення судової експертизи як засобу кримінального процесуального доказування впливає зі змісту відповідних норм, якими врегульована ця процесуальна дія. Так, ч. 1 ст. 223 КПК України встановлює, що всі слідчі (розшукові) дії спрямовані на отримання (збирання) нових або перевірку вже отриманих доказів; ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК України визначають «отримання висновків експерта» як спосіб збирання доказів сторонами провадження, потерпілим та представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. І дійсно, за результатами проведення судової експертизи її ініціатор отримує висновок експерта, який є похідним процесуальним джерелом доказів, що містить докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Унаслідок проведення судової експертизи також можуть формуватися й інші похідні докази: виготовлені експертом копії або відібрані зразки досліджених об'єктів (наприклад, під час проведення судово-медичної експертизи можуть бути отримані зразки для подальшого проведення судової молекулярно-генетичної експертизи; під час проведення судової автотехнічної експертизи можуть бути отримані зразки ґрунту, які містилися на певних частинах дослідженого транспортного засобу тощо). Крім того, в окремих випадках за результатами проведення судових експертиз можливе й отримання (формування) первинних доказів. Так, наприклад, під час проведення судово-медичної експертизи з трупа потерпілого може бути вилучена куля або інший сторонній предмет, які після вилучення, направлення стороні обвинувачення та детального огляду набудуть статусу первинного речового доказу.

Відтак, ініціювання проведення судової експертизи є процесуальною дією, яка у першу чергу спрямована на збирання (формування) похідних доказів у кримінальному провадженні: висновків експерта, копій та зразків досліджених об'єктів. Крім того, в окремих випадках у результаті її проведення можливе збирання й первинних доказів.

Водночас, висновок експерта, який є основним результатом проведення судової експертизи, у процесі доказування відіграє достатньо специфічну роль. Назване процесуальне джерело доказів містить інформацію про певні направлені на судову експертизу об'єкти і має доказове значення виключно у сукупності з ними та в контексті їх правильного розуміння. Як похідний доказ, висновок експерта не може бути використаний у кримінальному провадженні окремо від первинних доказів, що були направлені експертів для дослідження. Так, навіть якщо об'єкт дослідження буде суттєво видозмінено або знищено у межах проведення судової експертизи, отриманий за її результатами висновок може бути використаний саме як джерело інформації про цей оригінальний об'єкт.

Відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України, проведення судової експертизи ініціюється у випадках, коли для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Пізнавальна сутність цієї процесуальної дії полягає у можливості суб'єктів її ініціювання та інших осіб (які ознайомлюються зі змістом висновку) отримати завдяки наявним у судового експерта спеціальним знанням нові або додаткові відомості про об'єкти, направлені на дослідження.

Так, за результатами попереднього або судового дослідження певного доказу (джерела доказової інформації), у суб'єкта доказування може сформуватися внутрішнє переконання про те, що для належного розуміння ознак та інформаційного наповнення такого об'єкта необхідне застосування спеціальних знань, які у нього відсутні, а залучення спеціаліста до проведення відповідних процесуальних дій є недостатнім (або, проведення судової експертизи для належного дослідження такого об'єкта є обов'язковим відповідно до вимог закону). На основі описаного внутрішнього переконання уповноважений суб'єкт приймає рішення про ініціювання проведення судової експертизи та реалізує його шляхом учинення відповідних, передбачених законом, процесуальних дій. Надалі, після проведення суб'єктом судово-експертної діяльності судової експертизи, суб'єкт доказування отримує висновок експерта, досліджує його як письмовий документ (з'ясовує його зміст, перевіряє та оцінює), та здійснює повторне дослідження оригінального доказу (джерела доказової інформації) з урахуванням відомостей, які містяться у висновку. Таке повторне дослідження може бути як повністю когнітивним (суб'єкт доказування переосмислює інформаційний зміст доказу з урахуванням нових даних), так і інструментальним (суб'єкт доказування ще раз вчиняє практичні дії для його дослідження – оглядає, вимірює, читає тощо). Наприклад, до призначення та проведення відповідної судової експертизи статус вилученого на місці події об'єкта, конструктивно подібного до вогнепальної зброї, є сумнівним. Але після отримання висновка експерта та ознайомлення з ним статус такого

об'єкта у свідомості суб'єкта доказування може змінитися на «є зброєю» або «не є зброєю».

Таким чином, ініціювання проведення судової експертизи та ознайомлення з її висновком спрямовані на отримання суб'єктами доказування додаткових відомостей про певні об'єкти, які мають доказове значення у кримінальному провадженні, тобто на їх дослідження. Самостійного (окремого від досліджуваних об'єктів) доказового значення указані процесуальні дії не мають. Тому ініціювання проведення судової експертизи є також і процесуальним засобом дослідження (перевірки) доказів у кримінальному провадженні.

Нарешті, варто додатково проаналізувати описаний вище механізм прийняття уповноваженими особами рішень про ініціювання проведення судової експертизи. Такі рішення потребують обґрунтування як з точки зору вимог процесуального закону, так і з міркувань криміналістичної тактики. Зокрема, рішення сторони обвинувачення про проведення слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. ст. 242–243 КПК України, рішення слідчого судді й суду про призначення судових експертиз є процесуальними та, відповідно до ст. 94 КПК України, приймаються на основі оцінки доказів. Наведені вище, а також рішення захисту, потерпілого і представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, приймаються та реалізуються цими суб'єктами виходячи із їх власних тактичних і стратегічних завдань, з огляду на наявний доказовий матеріал та з метою його розширення. Відтак доказ (його матеріалізоване джерело), дослідження якого потребує застосування спеціальних знань, використовується суб'єктами доказування як підстава ініціювання проведення судової експертизи. З урахуванням викладеного, рішення про ініціювання проведення судової експертизи варто визнати формою використання доказів у кримінальному провадженні.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що процесуальні дії уповноважених осіб щодо ініціювання проведення судових експертиз є важливим засобом доказування у кримінальному провадженні. Указані дії у першу чергу спрямовані на збирання (отримання) висновку експерта – похідного доказу, який містить додаткові дані про направлені для проведення експертизи об'єкти. Через це, ініціювання проведення судової експертизи є засобом збирання та дослідження доказів у кримінальному провадженні. Водночас, рішення уповноважених осіб про ініціювання проведення судових експертиз обґрунтовуються потребою отримання додаткової інформації про певні об'єкти, які мають доказове значення. Тому описані рішення варто визнати формою використання доказів у кримінальному провадженні.